

A primér tényező tehát Krisztus születése ünnepnapjának kiválasztása és nem a sol invictus gyöngítése volt.

A harmadik minket érdeklő kérdés a betlehem. A szent jászol tisztelete keleten kezdődött, de Rómából terjedt világgá, *Liberius* pápa jászolt állított a templomban. Egyes kutatók szerint a római szent jászol és a pápa karácsonyi miséje volt a kiindulási pontja annak a szokásnak, hogy karácsonykor másutt is az oltáron vagy az oltár mögött jászolt állítanak, majd misztériumokat adnak elő. *Schwartz Elemér* a betlehem kérdésével korábbi kutatásaiban is többször foglalkozott (Karácsony és a betlehem. *Katolikus Szemle*, 1936. A Három-királyok. *Szép művészet*, 1941.). Ahogy a Krisztus születése napja megállapításában, itt is a hagyomány kontinuitását bizonyítja. A tanítványok nem feledkezhetek meg a helyről, ahol Krisztus született, tehát kezdettől fogva kegyhely a barlangtemplom, a hívek a jászol előtt leborulnak. Ezt *Origines* is megerősíti (215.), a kegyhelyet *Konstantinus* is felkereste, a jászol deszkáját ezüstbe foglalták, további adataink is vannak 386-ból, 400-ból. 1223-ban *Assisi Szent Ferenc* a greccioi erdőben barlangban jászolnál misézett, ebből született a tájbetlehem, ami utóbb elterjedt az egész világon. Az ősegyház liturgiájában egész természetszerűleg fonódott egybe a betlehem és a misztériumjáték, Szent Ferenc a templomból kiharozta a misztériumot a szabad természetbe. De megjelentek a betlehemnél a három királyok is és ennek a kialakulásában *Schwartz* jelentős szerepet tulajdonít a népi szemléletnek: a konkrétum felé erősen hajló néplélek történetileg közelebb hozta egymáshoz a valójában egymástól távol eső eseményeket és a nép helyezte a betlehemi istállóba a napkeleti bölcseket. A betlehemmel kapcsolatban bővebben szól szerzőnk az első karácsonyi misztérium játékról, a betlehemi játékokról; külön ki kell emelnünk itt igen gazdag irodalmát.

Ha a betlehem ennyire szoros kapcsolatban van a néppel, érthető, hogy a néprajzkutató *Schwartz Elemér*nek különös szívügye az ú. n. betlehemes mozgalom. Tudjuk, hogy a mult század elején kitiltják a betlehemet a templomból, nálunk is kiveszett akkor, a karácsony ünneplésekor helyét a karácsonyfa foglalja el. A betlehemes játékok azonban megmaradtak a nép körében. Az utóbbi években *Schwartz* indítja el a betlehemes mozgalmat, aminek célja, hogy karácsonykor ismét nagy jelentőséghez jusson a Krisztus születését ábrázoló betlehemi jelenet és minden karácsonyfa alá az angyalos, pásztorlátogatta, háromkirályos jászol kerüljön. Hogy a mozgalom sikert arasson, erre minden lehetőséget és valószínűséget megtalálunk a népi szemléletben, ami mindenben a dinamikát, a mozgást, a cselekményt, a drámát keresi. Ezt pedig sokszorosan jobban megtalálná egy mozgalmasra faragott vagy összebarkácsolt alakos csoportban, mint az előkelően hűvös, de élettelen karácsonyfaban. Különösen, ha a betlehemet a maguk embere mesterkéltné össze. Egyelőre ugyan népünknel a karácsonyfa hódít, elsősorban azért, mert ebben, mint általában mindenben, az «úrit» utánozza. De azért a karácsonyfa is igyekszik mozgalmassá varázsolni, ahogy megfigyeltem: mindenféle papíralakot, angyalokat, állatokat ábrázoló kivágott képeket rakosgatnak a fa köré és feltehető, hogy idővel itt is kialakul valamilyen sajátlagos, a városi karácsonyfánál nundenesetre dinamikusabb stílus. *Vajkai Aurél*

Szabolcsi Bence: A magyar zenetörténet kézikönyve. A zenetörténet kézikönyvei. 1. Magyar Kórus. 53 l, 172 l. példatár. Budapest, 1947.

Régóta nélkülözött, rendkívül jelentős könyvet üdvözölhetünk *Szabolcsi Bence* legújabb munkájában. A magyar zenetörténeti kutatások eddigi eredményeit foglalja össze benne s ami még fontosabb, bő példatárban magát az anyagot adja közre legfontosabb szemelvényekben. A könyv rendeltetése szerint tankönyv s leendő zenészeink és zetanáraink számára teszi hozzáférhetővé a magyar zenei mult nehezen megközelíthető emlékeit s a tudománynak tanulmányokban szétszórta eredményeit. De ha a tankönyvet olyan tudós állítja össze, mint *Szabolcsi Bence*, akkor az kiváló pedagógiai erényei mellett, fontos és jelentékeny tudományos mű is egyúttal, melynek a szakemberek éppen annyi hasznát látják, mint a tanuló ifjúság. Egy időben nem nagymultú, de eredményekben annál

gazdagabb tudomány első seregszemléje, összefoglalása ez a könyv; annak az újabb fellendült zenetörténeti kutatómunkának, melynek a zenefolklore eredményei adtak első ösztönzést, *Kodály* úttörő kutatásai első eredményeket és irányítást s melynek kezdettől fogva élen járó munkása, legtöbb eredménnyel büszkélkedhető művelője éppen *Szabolcsi Bence*.

Egy tudomány fejlettségét különösen jól lehet lemérni az olyan összefoglaláson, mely leszűrt, világos, jól csoportosított példákban is meg tudja mutatni kutatómunkájának kvintesszenciáját. Ahogy itt végiglapozunk a példatáron, csupa ilyen «kvintesszenciával» találkozunk: a magyar zene keleti kapcsolatait, az Ómagyar Mária-siralom dallama, Tinódi zenéje, históriás ének, Árgirus nótája, a régi egyházi énekkincs és a mai népének kapcsolatait, virginálzene, kollégiumi ének, Rákóczi-nóta, verbunkos! Mindez hosszú évek kutatómunkáját jelenti: új módszerek nyomán feltáruló meglepő összefüggések, fáradságos könyvtári nyomozás és művészi fantáziával támogatott filológus-munka eredményeit, kész csokorba kötve. S ami ránk nézve különösen jelentős, ebben az eredményesorozatban egész sereg a népzenei vonatkozás. A magyar zenetörténeti kutatás ugyanis lépten-nyomon kénytelen a zenefolklore eredményeire támaszkodni s maga az anyag is a népzene anyagával és problémáival szétválaszthatatlanul összefonódik. A két anyag összehasonlítása mindkét tudomány számára elkerülhetetlenül szükséges. Míg azonban a népzene anyaga jól rendezett kiadványokban hozzáférhető, addig a zenetörténeti emlékek jórészt kiadatlanok vagy szétszórta tanulmányokban kell nyilvántartanunk, azért még hosszú ideig lesz egyik legfontosabb forrásunk az új kézikönyv.

De forrásjelentőségén túlmenően, tudományos művé avatják azok a friss eredmények, melyeket *Szabolcsi* ezúttal közöl először, vérbeli tudósként, akinek műhelyében állandó munka folyik s minden megnyilatkozása alkalom arra, hogy a munka eredményeiből valamit közreadhasson.

A kutató elsősorban ez a része foglalkoztatja a könyvnek, éspedig — néprajzi szakfolyóiratot — azok az eredmények, melyek népzenei vonatkozással bírnak; egyrészt, hogy elismerje, másrészt, hogy megtárgyalja. Örömmel üdvözljük egész sorát az első közleményeknek, melyekben történeti anyag és népi hagyomány egybevetésével találkozunk: az Eleázár-história dallamának továbbélését XVII. századi énekeken keresztül az ozorai népénekben; a kánai menyegző énekének XVII. századi megfelelőit. Kitűnő megfelelés a Rákóczi László balladája és a Domokos-féle moldvai népdal, bár nem meglepetés, mert ez a dallam népi jellegével úgyis kiugrott a XVIII. századi anyagból, akárcsak teljesen népballadai szövege a históriás és kuruc szövegek közül — s csak gondos utánajárára volt szükség, hogy pontos megfelelőjére ráakadjunk. Úgy látszik, ez a legrégibb jelentkezése népballadáinknak az írásos történeti emlékekben.

1. *Rubato.*

1. Jaj nagy kedvem tartott sze-rel-mes szü-löt-tem,

2. Hol vagy két szememnek Tündöklő világa
Elepedet bús szememnek Csendes boldogsága.

A «Kis kacsá fürdik» dallamának Kodály-féle egybevetéséhez is új dallamokat fűz a szerző, bár ezek nem annyira azonosságot mutatnak, mint inkább típus-rokonságot. Viszont eltérései ellenére is felismerhetően azonos a felsőregi «Szépen szól a kis pacsirta» a Vietórisz-kódex táncával. Az ilyen megfelelések két irányú jelentőségűek. Egyfelől a népdalok vegyes stílusú csoportjában egyre több dallamnak fejtik meg eredetét s világítják meg a lesüllyedés útját és idejét, másfelől zenetörténeti emlékeinknek adnak háttérrel, bizonyítva, hogy nem papiros életű, elszigetelt emlék az illető feljegyzés, hanem a társadalom életében szerepet játszó, máig élő hagyomány szerencsés felbukkanása. Már csak ezért is érdemes lett volna utalni Kodály egybevetésére (A magyar népzene 2. kiad. 47. l.), ahol ugyanennek a dalnak még kétségtelenebbül azonos XVI. századi cseh megfelelőjét mutatja be. Így t. i. világos a dal útja a cseh énektől a XVII. századi úri táncon keresztül a népzene «vegyes» darabjai közé.¹

Hasonlóan érdekes a Vietórisz-kódexből u) alatt közölt tánc és a nagymenyéri népdal párhuzama. (41—42. l.) A Bartalus- és Szini-változatok, melyeket Bartók említ, nem állnak rendelkezésemre, de bizonyára azok ismeretében történt az egybevetés, mert a Bartók-jegyzetben említett heterometrikus formájuk közelebb állhat a kódexbeli tánchoz. Így Bartók feltevése igazolódik, hogy a heterometrikus forma az eredeti és valószínűleg műdal.

Egyházi népénekeink kapcsolata a régi énekeskönyvek anyagával nem meglepő jelenség, mégis érdekes néhány nagyfokú egyezés, amilyen pl. a Bethlen Kata bűnbánó éneke és Kodály erdélyi dallama között. (66. l.) Az 52. lapon közölt Szűz Mária-siralomhoz viszont közelebb álló változatot tudunk nyújtani saját áji gyűjtésünkből, amelyben még a szöveg is az eredeti. Második versszakával együtt közöljük, hátha az is réginek bizonyul.² 1. pl.

Pálóczi-Horváth gyűjteményének «Ej haj, gyöngyvirág!» kezdetű énekét sem hozták addig kapcsolatba a néphagyománnyal, míg aeolos-mollos fordulatokkal, erősen rubato-formában tették közismertté. Most, hogy Szabolcsi helyreállítva közli (70.* l.) eredeti dór-hangnemében, perdülő nyolcadokkal, egyszerre felismerjük benne Bartók 245. nagymenyéri dalát. (Az egyetlen nagyobb eltérés a 3. sorban található, egyébként azonos a kétszer 7—7—6-os «kisebb Balassa-strófa», melyet a motívumok egészen hasonlóan — helyenként hangról-hangra megegyezően — apróznak ki.) 2. pl.

Ej haj, gyöngyvirág teljes szeffli, markaláb, bimbós majo - ranna!

Ha kentelbe mehetnék, Poros rózsat szedhetnék, Sívem megí - júlma.

¹ Itt említjük meg, hogy néhány történeti emlék mellől elmaradt ismert összevetése népi dallamokkal. Ilyen pl. a «Lupul vajdáné éneke» (Kodály, M. Nz. 52.) esetleg a «Tegnap gróf halála» (u. o. 74. l., 121. jegyzet) és a «Csendes ékes nótám» mellől a nagy-szalontai ballada. Nem tudjuk, hogy ez a szükségszerű szelekció eredménye-e, vagy pedig a szerző eltérő véleményének a kifejezése?

² N. B. az ének egy vidéki megjelenésű énekeskönyvben járt közkézen (Jósavay, Lelki gyöngyök. Poroszló), ahol a dallam élén az a megjegyzés állt, hogy: régi ének, 1676. Ilyen vidéki énekeskönyvek sok régiséget őrizhetnek még, egyáltalán mindenféle vidéki egyházi nyomtatvány átkutatása érdekes eredménnyel járna, különösen az egri egyházmegye területén, ahol sok népies, vagy félnépi jellegű nyomtatvány látott napvilágot egyházi approbatummal. Így pl. Órhalomban láttam versbe szedett bibliát apokrif történetekkel.

2b.

Hej, hej mit te-gyek, Porony alá hogy menjek, ott egyedül 'él-jek?

A sze-re-töm elhagyott, A sziviből kivarott, Egy kis boldog-sá-gért.

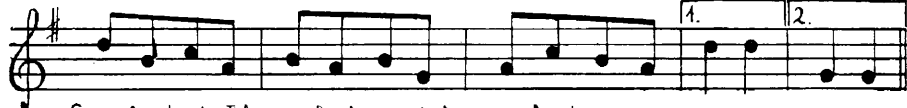
Érdekes, hogy a *Pálóczi-Horváth*-dal szövege is, dallama is népibb, mint a mai népdal.

A 39. lapon egy Kájoni-dallamot («Apor Lázár tánca») vet egybe a szerző *Bartóknak* egy bihari román táncával. A két dallamot magam is egybevetettem több más — máramarosi, ókiráltságai és dobrudzsai — román dallammal együtt s az egész csoportot kapcsolatba hoztam az erdélyi regősdallammal, egy sereg ebből származó román kolindával s főképp az erdélyi párnás táncal. (L. *Vargyas L. Román-magyar kapcsolatok a népzeneben. Magyarok és románok. A Magyar Történettudományi Intézet Évkönyve. 1944. Bp., 1944. II. köt. 4. a--h példa.*) Hogy egybevetésem meggyőzőbben hasson, ezúttal kiegészítve közlöm azzal a két erdélyi román táncal, melyekre akkor csak hivatkoztam, de nem közöltem.³ 3. pl.

3a.

El-vesz-tel-tem kis ken-dő-mét meg-er a-ru-mi 'ér-te,
Egy kis le-ány meg-ta-lál-ta, csó-kot-ki-vánt 'ér-te.

Sza-bad kén-tek, sza-bad szem-bit, sza-bad sze-je-pe'-noe-ne,
Sza-bad az én ga-lam-bom-nak ké-ros csó-kot ad-ni.

b.

Por-ta ha-vak e-se-der-nek, de ho-re-me ró-ma

³ A két dallam *Bartóknak* sajtó alá rendezett román anyagában a 402. és 403. példa. Annak idején futólag végiglapozhattam az anyagot s magam számára gyors följegyzésben írtam fel néhány dallamot kottapapír nélkül, csupán szolmizációs névvel és ritmusjelekkel. Ezért részletes adatok, előadási jelek, mint pl. a hegedű ligatúrái, sőt kisebb cifrázatok is elmaradtak, sőt a 403-ban a kvinttel mélyebb ismétlést csak jeleztem, de nem írtam ki, itt még kisebb eltérés a hangokban is lehetséges. Akkor — *Bartók* publikációját várva — nem gondolhattam közlésre.

3 c.

Ier Doam - ne Spân - tă Kă - ri - e Dom - ni Domn!

d.

1. 2.

e.

f.

g.

3 h. $\text{♩} = 152$

i.

i.

i.

i.

Ez a két dal (i—j) kétségtelenné teszi dallanvonalával és 4 soros, kvintelős formájával a Párnás tánc és a regös-dal azonosságát. Ugyancsak nem lehet kétség, hogy «Apor Lázár tánc» ennek egy másfajta származéka, éspedig a kvintelés nélküli 2 soros formának, amilyen az «Elvesztettem kis kendőmet» gyermekdalának sok változata. A Kájoni-forma t. i. ezt ismétli kétszer egymásután, néhány hangnyi eltéréssel a 3. sor elején. A román táncok mind a Kájoni-tánc formáját, mind a kvintelőt fenntartották. (Az aztán nyílt kérdés, hogy az egy soros «mi»-n végződő regös-dal az eredeti forma és a többi ebből fejlődött ki különböző irányú bővüléssel, vagy a nagyobb formák az eredetiek és a regös-dallam csonkult forma, féldallam — s akkor a finn dallal való párhuzam is csak véletlen egyezés.)

Nem ilyen kétségtelen, de felvethető a következő összefüggés. Nem a 37. lapon közölt Kájoni-chorea lappang-e a Szent vagy Uram 304. számú énekében. (Bozókiból, 1797-ből közli.) 4. pl.

4 a.

4^{b1}

b²

b³

Egyes részei feltűnően hasonlítanak a choreára, csak mintha más részekben tonális eltolódás történt volna, még pedig a visszatérő, sorzáró motívumban. (3—4. és 9—10. ütem.) Ezért különböző hangra áttéve közöltük, mindegyik esetben más részlete van a choreával egy hangnemben és a hasonlóság szembetűnőbb. Tonális eltolódás régi énekeink történetében nem ritkaság.⁴

⁴ Példánkhoz igen hasonló eltolódás látható *Bartha D.*, A XVIII. sz. m. dallamai, 116-ban, u. annak a dallamnak egy gyűjteményéből származó két változatában. Jellemző példa a kézikönyv 46. lapján közölt «Csordapásztorok...» is, melynek frigzárlatu formája együtt él az egy hanggal lejjebb végződő, kibővült, dór formával mind a történeti emlékekben, mind a hagyományban. (Az utóbbira közölt népi variánsokhoz l. még *Benedek A.—Vargyas L.*, Az istenesi székelyek betlehemes játéka, 2. dallam. Ethn. LIV.) De népdalainkban is többször fordul elő, mint eddig ismeretes. *Kodály* közölt két

Megjegyzendő, hogy talán magának a choreának első három üteme is eltolódott s talán oktávval magasabbra helyezendő. T. i. a sorok második felében mutatkozó kvint-megfelelés (4—6. és 10—12. ütem) így az előtagban is nagyjából helyreállana és A^5B^5AB négysoros szerkezetet kapnánk, mely hasonló volna egyes nagyvívű, ereszkedő cseremiszt dalokhoz $A^8A^5A^8A$ képlettel. (L. Kodály, M. Nz. 29. 1.)

Hogy az első sor megbomlott, elváltozott, azt a ritmus is mutatja. Csak ez a 3 ütem tér el a dallamban végig szabályos ritmus-elosztástól, melyben dudánótáink jellegzetes tripodikus ritmusát ismerhetjük fel lassú tempóban. Ezek a tulajdonságok mindenesetre erős szállal fűzik a XVII. századi choreát a magyar hagyományhoz.⁵

példát (M. Nz. 20. 1.) a *g*-záróhangnak *f*-re való lecsúszására. Ez ötfokú dalokban nem jelenti a tonalitás módosulását, csak az ötfokúság változatosabb alkalmazásának emléke. Az alábbi két példában viszont feljebb csúszott a záróhang s ezáltal a tonalitás is módosult. *Bartók* 187. sz. egy hanggal feljebb írva, dallamvonaltban, sorzárókban szabályos, régi stílusú, ötfokú dallam. Meg is találjuk közeli rokonát Sz. Nd. 105-ben. 5. pl.

5a. *Parlando*

Bé-kés vá-ro-s de szép helyt van, Mert a Temp-lom kö-xe-jén van,

5b. *Rubato* $\text{♩} = 116$

Aj-Ta-já-ba ró-zsa-csip-ke, Ré-szál-ottl egy büs ger-li-ce.

0-da-mé-nyen szép szép má-r-ja Kérdi mént sirt három ár-va.

(Esetleg a frig-zárlat emléke okozta a felcsúszást az eltévesztett utolsó sorban s ezáltal az egész dal frig jelleget kapott.) A másik példa *Bartók* 186. sz., mely feljebb írva azonos Sz. Nd. 80. sz.-al. Itt azonban nem lehetetlen, hogy az *a*-n végződő frig forma az eredeti s az egy hanggal mélyebb befejezés a másodlagos olyanformán, mint a «Csordapásztorok»-ban. 6. pl.

⁵ Itt használom fel az alkalmat arra is, hogy rámutassak az összefüggésre az élő néphagyomány és két más Kájoni-tánc között, melyet a kézikönyv nem közöl a szemelvényekben. A 7a példa «Mas ola kettős» névvel szerepel a kódexben. A *b*-példa *Bartók* kézirat anyagában 50. szám. (L. erre is a 3. jegyzetet.) A *c*. *Bartók* máramarosi gyűjteményének 182a példája. Az 8a *Seprődi* közlésében a 24-es Kájoni-tánc, *b*. *Bartók* kéz-

6a. *Parlando* ³

El-in-du-la há-rom ár-va a há-rom kis csi-por-ka-val

Az er-dő-be ep-rőt seed-ni, az er-dő-be ep-rőt seed-ni

b.

A-nyám, a-nyám é - des a-nyám Még kell haljate J-lo-na - él

- J-lo-ná-nak szép-sé-gé - él Az ő kar-osi de-ré-ka - él.

iratos anyagában a 403. és 425. közti egyik dallam, *c. Lajtha* gyűjtése, a Néprajzi Múzeum fonogramjai közt 2744/a, a *d.* pedig szatmárökörítói verbung, a gyöngyösbokrétások után saját lejegyzésomben. Lásd további összevetését *Bartók*, Máramaros, 187/b-vel idézett tanulmányomban.

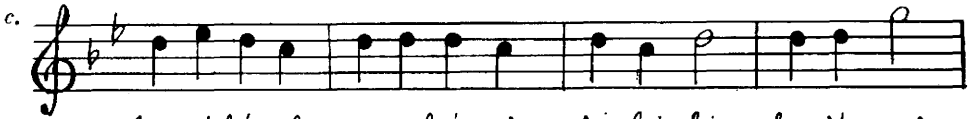
A román adat egyfelől a Kájoni-táncsal azonos, különösen második felének szinte hangról-hangra való egyezése alapján, másfelől a magyar verbunkos dallamokkal egyezik egész menetében s így összekötő kapocs a magyar történeti és népi hagyomány között. 7—8. pl.

7a.

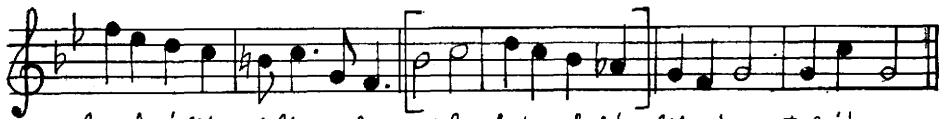
b.

Tóth B. 78 éves, Szatmár m. Kis Árt. 1934.

A csi-kó-sok a gu-lya-sok kis haj-bi - ba jár-nak

A-zok é-lik vi-lá-gu-kat ej haj ked-ves babám kik páros - tul jár-nak

Új anyagot látunk kapcsolódni ahhoz a dallamesoporthoz is, melyet Kodály «A magyar népzene» tanulmánya 45—46. lapján tárgyal s a Rákóczi-nóta giccezi változatával hoz kapcsolatba. Kár, hogy itt a Rákóczi-nóta családfájának részletes összeállításánál nincs ez az összefüggés megemlítve. Pedig ennek a csoportnak a hangszeres Rákóczi-nótával is vannak kapcsolatai. Ha a Kájoni-choreát jobban megnézzük, első felében fel kell ismernünk a Rákóczi-induló Erkel-féle változatának kezdő motívumát, mely azt hangszeres cifrázatokkal kiszélesítve hozza. (9a—b.) A másik dallamrész a giccezi változat kezdete, nyilván a helyesebb 5—8. felugrással, verbunkosaink kedvelt fordulatával, melyet tárogató-motívumként ismételtet. (c—d.) Ez a tárogató-motívum a lényege a *e* résznek is, melynek második felét is úgy foghatjuk fel, mint a giccezi változat és egész sor rokonának utolsó sorát, az *es*-ről frig zárlattal *g*-ig lefutó jellemző motívumot hangszeres cifrázatokkal. S ha még megemlítjük, hogy az *f* alatti részlet két kvintelő motívumból áll, látjuk, hogy mennyi szállal kapcsolódik a Rákóczi-induló a hagyományhoz. 9. pl.

9a.

b.

c.

d.

Poco rubato. 8-12

Rákóczi Be-ze-ré-nyi Hí-rés maga-rot ve-xé-ri! Hej, haj magyar nép hővadás mint a lélek

Mert a sábnak kőme kőme kőme között hővadás mint a lélek.

9e.

i.

Legmeglepőbb, egyben legmerészebb újonság a verbunkosnál vár az olvasóra, éspedig a közölt arab dallamokkal való összehasonlításban és a pedzett összefüggésekben.

A rokonság valóban meglepő, különösen, hogy formai felépítésben ($AA_k BB_k$, valamint a 2. és 1. fok váltakozása a záróhangokban), melodikában, a frig zárlat és a bővített másod nagy szerepében és ritmikában egyaránt jelentkezik, ami mind gyakori verbunkos- és más táncdallamainkban és oly sok román táncban Ha a példák szaporíthatók volnának, akkor valóban széleskörű új összefüggésekre derülne fény. Akkor a szintén délkeleti — arab-perzsa — eredetű hora lunga-ra gondolva, azt mondhatnánk, hogy az arab hatás a románok tánc-zenéjében érvényesült s onnan került a magyarba. Ennek azonban eddig éppen a fordítottját tapasztaltuk magyar-román viszonylatban: éppen ezek a verbunkos-jellegű táncok legtöbbször kimutathatóan a magyarból mentek a románba. Ezt éppen Szabolcsi egyik példáján bizonyíthatjuk, azon a lelesdi román táncban, melyben a legfeltűnőbb hasonlóságot tapasztaljuk a szerző által rádióban feljegyzett arab tánchoz. Idézett tanulmányomban már közöltem az alábbi példákat. (10.)

10a.

b.

A *c* példa (máramarosi jocul ardelenesc = erdélyi tánc) teljesen azonos a kérdéses bihari «ugros» (tehát szintén magyar nevű) táncsal. Viszont *a* és *c* példánk tanúsága szerint nem egyéb, mint Kodály egyik marosszéki táncának átvétele, csak első és második felének sorrendje felcserélődött. (N. B. a lelesdiben ez a különbség annyiban el is tűnik, hogy a *Da Capo*-jelzés szerint mégis a mély résszel zárul a darab.) Az *a* példa pedig mutatja, hogy Biharban is él a dallam a magyarnak megfelelő sorrendben: a kvintelő formában. Ha pedig ez a kiindulópont, akkor az arabbal semmi hasonlóság sem köti össze s a román tánc egyezése az arabbal véletlen fejlődés eredménye (vagy későbbi hatás?). 10. pl.

Mindenesetre, amíg csak elszigetelt esetekben találjuk a hasonlóságot, az Izslám zenéjének hatása a verbunkosra — a könyv összefoglaló, kész eredményeivel szemben — nem lehet egyéb, mint problémafelvetés.

Különbén igen hasznos volna egyszer összeállítani minden népi verbungdallamot, minden vele rokon kanásztánc és más tánc-dalt, az ezekhez kapcsolható történeti anyagot és a szomszédnépi dallamokat s összehasonlítani a fejlett verbunkos irodalommal, s pontosan körülírni, hogy mi a verbunkos, illetve megrajzolni fejlődése menetét és minden elágazását.

Befejezésül hadd tegyem a «Csak egy kislány» bemutatott eredeti formája és Bartók ismert népi variánsa mellé az alábbi változatot Ájból, mely a kettő között áll s egyúttal a szövegalkulásnak is érdekes példája. 11. pl.

11.

1. Ker-tünk a lall fo-lyik a Hír-nád Kö-xe-pi-be há-rom bo-koz nád
 Hly-to-gáj-ja a víz té-té-jét Vá-rom a ga-lam-bom le-ve-lét.

2. Csak egy kislány van a világon, az is az én legszeibb virágom.
 legszeibb korán, le is szakajtom, Kalapomnál el is hívajtom.

Ezzel zárjuk is hosszúra nyúlt hozzászólásunkat. Hosszúak voltunk lapunk és egy könyvismertetés terjedelméhez mérten, de nem a Kézikönyvben foglalt eredmények és problémák jelentőségéhez képest. Még így sem mondhattuk el mindazt, amit a könyvvel kapcsolatban el lehetett volna mondani, nem is ismertettünk mindent, ami bele van süritve. De az a véleményünk, hogy egy tudo-

mányos munka jelentősége sokkal jobban kitűnik, ha problémáiba mások is bekapcsolódnak, mintha bármily részletességgel is ismertetik. Már pedig ez a könyv és ez az anyag nagyon csábított a bekapcsolódásra.

Vargyas Lajos

Koppers, Wilhelm: Die Erstbesiedlung Amerikas im Lichte der Feuerland-Forschungen (Ethnologie, Prähistorie, Anthropologie, Blutgruppenuntersuchung). Különlenyomat a Bulletin der Schweizerischen Gesellschaft für Anthropologie und Ethnologie XXI (1944—45.) évi kötetéből. 15 l. Bern, 1945.

Amerika benépesedésének kérdésénél ma már az a felfogás uralkodik, hogy az ember a Bering-szoroson át hódította meg az új világrészt. A kérdésre új fényt vet *Koppers, W.* tanulmánya. Tudományunk nagy tanító mestere az ethnológia, prehistória, az anthropologia és a vércsoportvizsgálatok eredményeit figyelembe véve a tűzföldi yamanakat és halakwulupokat tekinti az új világrész első betelepülőinek. *Koppers, W.* vizsgálódásának menete és eredménye röviden a következő: A Magelhães-szorostól délre elterülő Tűzföldön három indián törzsecske lakik, délen a yamanak (yahgan), északnyugaton a halakwulup (alalakuf) és északkeleten a selkman (ona) törzsecskék húzódnak meg. Az előbbi két rokon törzs vízi nomád életmódot folytat: a sziklás partok mentén halcsonttal összetakolt fakéreg csónakból vadászik és halászik. A selkmanok szárazföldi életmódra vannak berendezkedve s elsősorban guanakora vadásznak. A yamanak hagyományai arról szólnak, hogy ők a Tűzföld első betelepülői. A selkman tradíciókból pedig arról értesülünk, hogy valamikor a Magelhães-szoros északi partján elterülő szárazföldről kerültek mai lakóhelyükre. A hagyományokat az ethnológus további vizsgálatai megerősítik.

A yamanak átvették a selkmanoktól a nyíl és az íj használatát, a kúpalakú kunyhók építési módját. A selkmanok révén ismerkedtek meg a férfiak *kina* néven emlegetett titkos szertartásaival, gyógyító varázslatokkal. A *kina* a selkman *klóquete* megfelelője. A *klóquete* titkos férfi társaság, amelybe tizenhat éves korban veszik fel a legénykét. A *klóquetet* a mondák szerint a nap-ember alapította, hogy a hold-asszonytól irányított női zsarnokságot megtörje s a férfiakat a társadalom női rétege ellen izgassa. Ezért a szertartásokon a nőket egy «szellem» ijeszti, amelyet befestett testű, kéreg- és bőrmaszkos férfiak személyesítenek meg. A ceremónia idejében a férfiak külön erre a célra rudakból épített kúpalakú, rózsével fedett kunyhókban gyülekeznek, ezekben alszanak. A földrajzi viszonyok, az elzárt települési területek miatt ezek a hatások a halakwulupokat kevésbé érintették. Az átvételekből az interpretálható ki, hogy a műveltségi elemeket befogadó törzsek a szigetet régebben lakják, mint az átadók. Mindezekhez figyelembe kell még vennünk *P. Schmidt, W.* vizsgálatait is. *Schmidt, W.* bizonyos egyezéseket állapított meg a yamanak, halakwulupok és — a hasonló körülmények között élő — közép-kaliforniai törzsek legényavató szertartásai között. Tovább menve pedig tudnunk kell *Koppers, W.* korábbi kutatásaiból, hogy feltűnő egyezések vannak a délkelet-ausztráliai kurnaik s a yamanak és halakwulupok avató szertartásai között. Ezekből az következtethető, hogy a három törzs ősei, valamikor, valahol Kelet-Ázsiában érintkezésben állottak egymással.

1932—1937. években az amerikai *Bird, J.* és felesége átkutatták a tűzföldi, délpatagóniai hulladékhalmozatok és barlangokat. Archeológiai ásatásaikból újabb fény derül Amerika legrégebb őslakóira. Megállapítható, hogy az ember a Magelhães-szoros vidékére Dél-Amerikán át keleti és nyugati útvonalon jutott el. A pampás keleti útvonal sokkal könnyebben járható, mint a hegyes nyugati. Az emberek, akik az egyik vagy a másik útvonalon nyomultak előre, a geográfiai viszonyok miatt csak a Magelhães-szoros középső részén (Elisabeth Island, Oazyzy Harbour) kerülhettek érintkezésbe egymással. A prehistorikus kutatásokból az derül ki, hogy a halakwulupok és a yamanak ősei a nyugati részen vándoroltak dél felé. Mai lakóhelyüknek 1500—2000 évvel ezelőtt ők voltak az első benépesítői. Északról kb. 900—1000 esztendővel ezelőtt a yamana műveltséget erős hatások érték. Ennek köszönhető a kúpalakú kunyhó s a hozzátartozó szertartások átvétele. Prehistorikus műveltségi hatásokról tanuskodik a lapított hegyű könyvillak, az